

haar: 'Ook ik deed eenmaal die keus, hoewel ik ze nu beter begrijp dan toen, en nog is 't steeds mijn vurigste wensch om tot eer van mijn God te leven'.¹⁷

Wie het voorafgaande vergelijkt met hetgeen Kuyper daarover in de *Confidentie* meldt, moet vaststellen dat het chronologisch perspectief in 1873 danig vervormd schijnt te zijn. Als Bram inderdaad zijn belijdenis tot de uiterst mogelijke termijn –dat wil zeggen: tot de reglementair bepaalde *twee* jaar voor zijn proponentsexamen– had uitgesteld, dan zou hij dat examen in mei 1859 gedaan moeten hebben. Zover was hij toen echter bij lange na niet. Het proponentsexamen zou zelfs nog veel langer op zich laten wachten dan hij op dat moment bevroedde, namelijk tot mei 1862. Dit laatste was het gevolg van een prijsvraag die in april 1859 door de theologische faculteit van Groningen werd uitgeschreven. Gevraagd werd een onderlinge vergelijking van het kerkbegrip van J. Calvijn en dat van J. a Lasco en vervolgens een toetsing van beide aan het evangelie.¹⁸

17. Puchinger, *Kuyper*, 58-60, 71, 78v; de datum van Brams belijdenis in *a.w.*, 269.

18. Over de prijsvraag: J. Vree, 'The editions of John a Lasco's works, especially the Opera Omnia edition by Abraham Kuiper, in their historical context', in: *Nederlands archief voor kerkgeschiedenis* 80 (2000), 309-326. Tenzij anders vermeld, zijn alle bijzonderheden aangaande Kuypers onderzoek naar A Lasco en andere stukken uit de Reformatietijd die in het volgende genoemd worden in dit artikel verantwoord.

19. *Confidentie*, 36-39.

20. A. Kuiper aan E. Reuss, 12 febr. 1860; Archives Municipales de Strasbourg, AST 1660a / 762. Met dank aan dr A. de Lange te Karlsruhe, die mij op de vindplaats van Kuypers brieven aan Reuss wees. Zie voor Brams mededelingen aan Jo over het bezoek aan Haarlem: Stellingwerff, 'Bekering Kuyper', 48v.

De Groninger prijsvraag

Volgens de chronologie van de *Confidentie* zou de hoogleraar Matthias de Vries Bram reeds eind 1858 opmerkzaam hebben gemaakt op de Groninger prijsvraag. In zijn eerste dusgenaamde 'herinnering' biedt Kuyper het verhaal van het onverwachte opduiken van een fors aantal uiterst zeldzame werkjes van Johannes a Lasco in de bibliotheek van De Vries' vader, ds Abraham de Vries in Haarlem. Deze vondst, die hem in staat had gesteld de prijsvraag te winnen, zou door Kuyper toen reeds beleefd zijn als 'een "vinger Gods"': een eerste 'gewaarwording' op zijn bekeringsweg. Dit zou tevens het moment geweest zijn dat hij 'voor het eerst het reeds lang gestaakte dankgebed vernieuwde'.¹⁹

Wie de brieven aan Jo naleest, leest wel van Brams bezoek aan Haarlem in mei 1859, maar bespeurt niets van de in 1873 beschreven emoties. Wie het verdere verloop van Brams arbeid kent, wordt bovendien getroffen door het feit dat Kuyper in 1873 niet vermeldt dat ook na de vondst bij De Vries senior zijn speurtocht naar Lasciana onverminderd voortging. Nog in februari 1860 bezwoer hij de hoogleraar E. Reuss te Straatsburg voor hem te zoeken naar A Lasco's *Responsio adversus Westphalum*, omdat hij zonder dat werk de prijsvraag beslist niet goed zou kunnen beantwoorden. Dat Reuss, dankzij de steun van verschillende andere Straatsburgse collega's, het stuk in handen kreeg en hem nog net op tijd een afschrift ervan kon bezorgen, zodat hij dat nog net in een appendix bij zijn antwoord kon verwerken, was op zichzelf geen minder groot wonder dan de vondst bij De Vries.²⁰